

Книга перша

Частина перша

Тіням Великих Борців за українську державність.

Хоч тілом одійшли – їх Дух живе між нами, поки покличемо
Його на Весільний Бенкет Перемоги.

Запала глуха тиша – звістун грізної бурі. Настав мертвий спокій, який нічого доброго не віщує. Життя починає болючою вагою притолочувати мозок. На почування людини налягає таємниця невідомого, що зачаїлося, визіплюється жахливим страхіттям, намагається сполохати вколісані спокоєм тиші нерви.

Уже хвилюються безкраї глибини мертвої безодні. Загрожують перекинути до дна увесь безкрай, зачаєний у страхіттях тиші. Готові переколотити його у вихорах бурі від основ до вершин, зробити жахливе спустошення.

Настала велика, грізна, болюча тиша.

По місті снують стривожені люди. Ніхто не в змозі вдержатися в хаті. Втомлені безцільною блуканиною думають, що в хатній самоті знайдуть спокій. Забігають до хати. Але тільки опиняються в заперті чотирьох стін, вмить обертаються на одній нозі, вже мандрують у місто.

Здається всякому: ануж зустрінеться там з кимось, хто матиме якусь звістку? Ануж дізнається про якусь новину, що давала б хоч крихіточку надії на краще?

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Коли зустрічаються двоє на вулиці, питаються один в одного: «Що чувати?». Лець чути шепотом. Не тим буденним, байдужим: «Що чувати?» – на яке не буває ніякої відповіді, бо й не треба, бо й не ждється, бо й не може бути. Не тим звичайним питанням, але таємничим запитом, що на нього хотілось би почути відповідь, якої прагне стривожена душа, за якою невтомно ганяється всюди. І хоч бачилися ще перед пів годинкою й розставалися з тим, що йдуть обидва до хати, хоч знають, напевно знають, що звідти не міг ніхто з них нічого нового принести, звертаються все ж таки подумки один до одного: ануж?

Настала мертва тиша – неначе в пустій лісовій глушині. І тільки блискавки її прошибають. Грізні блискавки, що наводять жах. А де вони спалахкотять, там западає біль. Це блискавки з очей при зустрічі людей, гуртків. Непримиримих у своїх змаганнях.

Ідуть одні одним назустріч – два гуртки людей. Знайомих. Таких, що досі сьак-так могли про око жити в згоді, могли переносити ці тих, ті цих. Ідуть вулицею. Не бачать, що йдуть насупроти них знайомі. Ідуть стривожені, непевні. Аж ось мусять минатися, пройти одні повз інших. У ту ж мить блискавиці в них з очей стріляють. В одну коротку хвилинку падають вибухи ненависти від цих до тих – і навпаки. Відчувається: має статися щось, що мусить прийти незабаром, за день, за два, за тиждень – коли дійде до краю грізна тиша і залунають перші гуркоти боротьби стихій і на цій землі.

А як уже пройдуть, проминуть одні одних, і тут і там спливає непомітно з уст потайний шепіт, вислів тривоги душі. Вказують, як на зловісні знаки своєї долі, на ті блискавки з очей того гурта. Й самі не знають, що й у них такі ж почування проявилися, що і з їх очей стрілили такі блискавки, – вислів власних їх почувань.

Бувають потайні наради. Сходяться вже не удвох-утрьох – великий гурт людей збирається. Й у всіх них однакові почування: непевність, жах, тривога, одчай. На все вже готові. Нічого їм не страшне. Але та непевність! Ах! Та страшна непевність! Не знають, що принесе найближчий день, година, хвилинка. Ждуть своєї долі – безсилі.

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Часописи пусті. Пишуть про перемогу. Хоч тут і там уже тільки запевняють, що становище добре, нічого не загрожує. І це ще більшу тривогу накликає. Кожен думає: коли десь добре діється, то про те добро мовчиться. Ніхто не буде про нього кричати! Не буде трубіти! Таке то добро! Гай, гай.

Аж ось перші звістуні бурі: польські посли пішли собі окремим шляхом. Їдуть з Відня до Варшави. Ударив перший грім. Тепер уже почнуть котитися вали за валами! Тепер піде все на безголов'я. Завдано перший удар австрійській великодержавности. Перший грім упав, ударив. Зарокотів.

І покотився гомін:

– А наші посли? Чого ж вони ще в Відні сидять? Чому вони не їдуть до Києва?

Даремні бажання. Даремні дождання. Замість того, тепер ще глухіша тиша запала скрізь. Але тепер уже нікого не вдержиш у хаті. Ходять, снують, підглядають, здогадуються, самі собі більшого страху додають. І під вагою власного ж того страху, власною волею та безголов'ям витвореного, сильніше страждають.

На хіднику біля кооперативи стоїть гурток людей. У кожного з них туман мряки очі заступає. На лиці проскакують невловимі хвилі тремтіння – ознака душевного страждання. І тільки одні – блідо-сині, зелені, іншим – кров до голови вдаряє, лице пурпуром багрить.

– Бачили? Секретар магістрату приїхав! Не бачили? – шепоче таємничо директор Сміливий. Його висока худа постать удвоє видовжилася. Сива борода відбиває від зеленкавої барви худощавого лица. Тільки два півкола під очима, дві червоні подушечки ще сильніше підкреслюють його мертвецьке обличчя. Поглиблюють у безодню його прислонені очі, що пурхають, як стривожені птахи, сюди, туди.

– Куди ж він їздив? Не знаєте? – питає Дужий. Він здогадується зі слів директора про щось неприємне. Таємничість, з якою висловлено їх, стривожила Дужого. Але він намагається заховати занепокоєння. Силкується на спокій. Виймає тютюн, починає

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

скручувати цигарку. Мимохіть мусить втирати краплистий піт, що зрошує його червоне лице і цюрком спливає по скронях.

Директор Сміливий вичікує хвилину, чи не дасть хто інший відповіді. Та даремно. Починає розповідати ще таємничіше, що дійшло до його відома. При тому роздивляється на всі боки:

– Кажуть, що їздив до Чорткова. Не чули? Мала там бути в них велика нарада. Дуже важна нарада. Панове таки нічого не чули? Ніхто з вас нічого не чув? Кажуть, що всі двори озброєні.

– Смійтеся, директоре! Ви нам завсіди байки приносите!

Починають насміхатися з директора. Але так мляво, на кутні зуби. Сміливий обурюється:

– Кажете – смійтеся? Не хочете вірити? Ні, панове! Це вам не жарти! Я тільки те розповідаю, що знаю. А то далеко ще не все!

Далі із щораз більшою обережністю, вже зовсім притишеним голосом:

– Підготовляється повстання. Скажіть мені, що буде? Що буде? Може, хтось із вас щось більше знає? Кажіть! Кажіть! Ми так сидимо, нібито ніколи нічого. Земля нам горить під ногами, над головами в нас падають уже вибухи, а ми – ані гадки. Чого ми ждемо? Панове! Чого ми ждемо? Чому нічого не робимо, не підготовляємо? Чому нічого не думаємо? Панове, жах мене бере. Скажіть, пробі, може, ви маєте які звістки? Може, що про наших знаєте? Чи не лагодиться яка самооборона?

– Хто її має лагодити? – нервує Дужий.

Він сам те все чув. Він сам здогадується про найгірше. Даремно питає себе: чи буде яка рада? Чи думає хто про рятунок? А тут його засипають питаннями.

– Хто лагодить? Хто лагодить? – кидає нервово.

– Це не відповідь, отче! Ви кажіть, що нам робити?

– Чого ж ви хочете від мене? – обурюється Дужий і відвертається від директора.

– Від усіх нас хочу! Від вас, від вас, від себе. Може, хто з вас знає щось більше про нараду в Чорткові? Може, дізнаємося чогось ближче про плани поляків? Рятуймося! Кажіть.

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

– Що нам з того! Що нам це допоможе! Що з нас хто знає? Скажіть ви, директоре! Ви один могли б принести нам щось розумного. Кому краще все знати, як не вам? – кинув хтось зі слухачів.

– Тихо! – заспокоює його Сміливий. – Жиди сновигають. Підслухають нас. Не бачите? Он, он... А тут, о...

– Що там жиди! Дурниця! Скажіть, може, що знаєте? – питає його Дужий. – У вас зв'язки з ними. Ви повинні б доконче чогось дошукатися.

Директор Сміливий починає кидати довкола себе тривожним поглядом. Потім мовить таємничо:

– Смійтеся! Вони вважають мене за найбільшого ворога.

Ці слова приводять слухачів у веселий настрій.

– Вас? – питають трохи не всі разом.

Регочуть, кажуть йому в очі, що він усюди має доступ. Так було завсігди, то нехай тепер не прикидається святим та божим.

Настав такий час, що нікому не в голові заховувати дотеперішні звичаї, коли то про людину говорилося всяке поза очі, а з'явиться вона – то вже якщо не кадять їй у очі, то бодай мовчать. Тепер за-бажали бути правдомовні.

Директор борониться:

– Так беруться! Такі тепер недовірливі стали! Коли наближа-ешся до них, перестають балакати. І знаєш, що перед хвилиною вішали тебе, – про що ж би вели таку жваву розмову? А ось за-мовкли, вітаються сердечно. Але мовчать. Тільки посміхаються підлесливо. Та чуєш, що в кожного ніж у кишені. Скажіть, пробі, що буде, що буде? Я не витримаю довше!

– Будуть вішати! – падає одчайдушний жарт.

– А знаєте, що вони кажуть? – хихотить директор Сміливий сухо й дерев'яно. – Питають: будете нас різати? Удають, що бо-ються нас! Хі-хі-хі.

– Ще б то вас не боятися! Такого страшного директора! Чи ж би ні?

– Смійтеся, смійтеся з мене, панове! – мовить директор. Він уже й не ображається. Тільки ще сильніше хихотить. Падає в ще

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

більшу тривогу. Уже й не приховує її. Його сухий сміх переходить трохи не в сльози.

Каже в німціному одчаї:

– А я вже не тільки спати не в силі. Вже мене й їжа не береться. Коли потриває довше такий непевний стан, або повішуся сам, або що. То несила вже в хаті вдержатися. Годі вже довше так страждати.

Дивилися на нього неспокійно. У його словах – почувань власної душі дослухалися.

Була немила мовчанка. Аж ось перебив її оклик Дужого:

– Доктор їде, доктор їде! – крикнув, дивлячись уздовж вулицею праворуч. Зрадів. Роз'яснив лице.

Після цих слів увесь гурт завертається в напрямку, звідки наближається візок доктора Заячківського. На закруті вулиці котиться бричка, запряжена парою прудких коней. Заячківський ледве в змозі утримати повідки у руках, з такою силою рвуть його сиві. Побачив здалеку гурток людей, що йде йому назустріч. Хотів би спинитися, починає стягати повіддя, але вмить передумує. Здоровить головою приятелів, не знімаючи капелюха. Прошумів повз них, як вихор, та держить щосили обома руками поводи. Заїхав шпарко на подвір'я Народного дому.

Поки передавав наймитові коні в руки, поки роздивлявся, як той заходиться коло них, до Народного дому наближається гурток його знайомих. Тим часом Заячківський зіскочив уже з візка та пішов зустрічати друзів.

– Що робимо, докторе? Що робимо? – почув з усіх боків, коли опинився в оточенні свого звичайного гуртка.

– Як то, що робите? – питає здивовано. – Або я знаю? Ви, може, хочете знати, що я роблю? Зараз вам дещо скажу. Орю, сію. Ви не знаєте, що я можу робити тепер під осінь на селі? А що ви робите – звідки ж я це маю знати? Бачу хіба одно: збиваєте міські бруки. Вигриваєтеся на сонці. Нероби! Буржуї!

Посміхається. Шукає у кишенях за цигарницею.

– Хто то говорить? Доктор? Треба більшого буржуя, як ви, пане докторе? – починає дерев'яним голосом директор Сміливий.

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>